

КРИМІНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (НАЦІОНАЛЬНЕ І ЗАРУБІЖНЕ ЗАКОНОДАВСТВО)

CRIMINAL ASPECT OF HUMAN TRAFFICKING (NATIONAL AND FOREIGN LEGISLATION)

***Інна Рощина¹, **Ольга Кришевич²**

**Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (вул. Юрія Іллєнка, 81, м. Київ, 04119)*

***Національна академія внутрішніх справ (пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035)*

***Inna Roschyna, **Olha Kryshevych**

**Vadym Hetman Kyiv National University of Economics (Yuriya Illenka Str., 81, Kyiv, Ukraine, 04119)*

***National Academy of Internal Affairs (1, Solomjanska Sq., Kyiv, Ukraine, 03035)*

Отримано: 28.07.2024. Затверджено: 30.08.2024

АНОТАЦІЯ

Торгівля людьми в сучасному світі є серйозною проблемою, яка суперечить основним принципам гідності та прав людини. Одним із найбрутальніших масових порушень прав і свобод людини, оскільки за рівнем доходів випереджають лише продаж наркотичних речовин та зброї. Однією з головних суспільних загроз торгівлі людьми є порушення особистої недоторканності та свободи особи. Людей, що потрапляють в рабство, часто використовують для примусової праці, сексуальної експлуатації або інших форм злочинної діяльності. Торгівля людьми — це злочин, за який передбачена кримінальна відповідальність і кожен, незалежно від віку, статі, матеріального чи соціального становища може постраждати від нього. Ризик стати жертвою експлуатації стрімко зріс із початком широкомасштабного вторгнення росії на територію України. Ситуація, коли громадяни України, рятуючи своє життя, виїжджали з документами, які

¹ кандидат юридичних наук, доцент; orcid 0000-0002-3765-2091; e-mail: iar1967@ukr.net

² кандидат юридичних наук, професор; orcid 0000-0001-6136-8106; e-mail: olga_772008@ukr.net

були оформлені неналежним чином, а після прибуття в іншу країну не були достатньо обізнані про необхідність постановки на консульський облік, збільшувала ризик стати жертвою експлуатації за кордоном. Під час пошуку роботи або житла, особливо у великих містах або в нових для них районах, люди можуть потрапляти в ситуації торгівлі людьми. Внутрішньо переміщені особи, які змушені покидати свої домівки через конфлікти або природні катастрофи, часто знаходяться в безпорадному становищі і шукають нове житло та роботу в умовах, де злочинці можуть використовувати їхню вразливість для експлуатації. До групи ризику потрапити у ситуацію торгівлі людьми може будь-хто — це люди різної статі, віку, соціального походження, статку. До цієї категорії можна віднести представників соціально незахищених і неблагополучних верств населення, які знаходяться у складних життєвих обставинах: членів багатодітних родин та малозабезпечених сімей; одиноких матерів; людей з особливими потребами; самотніх людей похилого віку; жертв насильства в сім'ї; сиріт, дітей, що позбавлені опіки та піклування, «дітей вулиці»; безробітних працездатного віку; безпритульних.

Ключові слова: війна; міграція; торгівля людьми; експлуатація; кримінальна відповідальність; кримінальне правопорушення; шахрайство; професійна діяльність.

ABSTRACT

Human trafficking in the modern world is a serious problem that contradicts the basic principles of dignity and human rights. It is one of the most brutal mass violations of human rights and freedoms, as it is only outstripped by the sale of drugs and weapons. One of the main social threats of human trafficking is the violation of personal integrity and freedom. People who are enslaved are often used for forced labor, sexual exploitation or other forms of criminal activity. Human trafficking is a criminal offense and anyone, regardless of age, gender, financial or social status, can be affected by it. The risk of becoming a victim of exploitation has increased dramatically since the beginning of Russia's large-scale invasion of Ukraine. The situation when Ukrainian citizens, fleeing for their lives, left with documents that were not properly executed, and upon arrival in another country were not sufficiently aware of the need to register with the consulate, increased the risk of becoming a victim of exploitation abroad. When looking for work or housing, especially in large cities or in new areas, people may find themselves in situations of human trafficking. Internally displaced persons who are forced to leave their homes due to conflict or natural disasters are often in a helpless position and look for new housing and work in conditions where criminals can exploit their vulnerability. Anyone can be at risk of becoming a victim of human trafficking, including people of different genders, ages, social backgrounds, and incomes. This category includes representatives of socially vulnerable and disadvantaged groups in difficult life circumstances: members of large families and low-income families; single mothers; people with special needs; lonely elderly people; victims of domestic violence; orphans, children deprived of care and custody, "street children"; unemployed people of working age; and homeless people.

Key words: war; migration; human trafficking; exploitation; criminal liability; criminal offense; fraud; professional activity.

I. ВСТУП

Мільйони людей в Україні покинули свої домівки через війну з Росією. Частина виїхали за кордон, а частина з них переїхали в межах країни. З метою з'ясування кількості людей, які виїхали з України в перший місяць повномасштабної війни, аналітичний центр CEDOS провів дослідження. Так, за оцінками Міжнародної організації з міграції, згідно з проаналізованими даними, близько 3,6 млн. осіб емігрували і ще близько 6,5 млн. лишили місце свого постійного проживання та переїхали в межах країни¹.

Головною метою торгівлі людьми є експлуатація людини з метою наживи, тому вона може проявлятися у різних формах: трудова експлуатація; сексуальна експлуатація; використання у порнографії; продаж дитини; залучення до жебракування; проведення дослідів над людиною; вилучення органів; примусове одруження; примусова вагітність / примусове переривання вагітності; примусове удочеріння / усиновлення з метою наживи; використання у збройних конфліктах; втягнення у злочинну діяльність².

Особливо вразливими в таких обставинах є діти та молоді жінки. Дитину можуть викрасти безпосередньо на вокзалі, де важко помітити викрадення дитини, а отже зупинити зловмисника або відслідкувати злочинця серед скупчення вимушених переселенців і галасу дуже важко. Переховувати її злочинці можуть дуже довго, що знижує ймовірність знайти її до мінімуму, особливо якщо злочинці добре організовані та використовують складні способи приховування³.

На тепер поняття «торгівля людьми» визначене низкою нормативно-правових актів. Базове, міжнародно-узгоджене визначення торгівлі людьми міститься в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

¹ Гевко А. (2022). Вимушена міграція: до яких міст і країн довелося виїхати українцям через війну. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220331-vymushena-migracziya-do-yakyh-mist-i-krayin-dovelosya-vyyihaty-ukrayinczyam-cherez-vijnu/>

² Хмельницька ОВА (2023). 30 липня — Всесвітній день протидії торгівлі людьми. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=127971>

³ ЮНІСЕФ (2022). Діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>

Дослідження питання протидії організованих злочинності, що спеціалізується на торгівлі людьми, займалися такі вчені, як: Р. М. Андрушин, А. В. Андрушко, О. М. Брисковська, І. В. Буреш, Т. І. Возна, Т. П. Кірієнко, Н. М. Лукач, І. О. Маслова, А. М. Орлеан, О. В. Острогляд, С. О. Павленко, В. Г. Севрук, Р. Л. Степанюк, А. О. Топчій та інші. Наукові здобутки зазначених учених підсилили впевненості у необхідності дослідження торгівлі людьми для подальшого удосконалення національного законодавства та використання для цього іноземного досвіду.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Стаття написана на основі вивчення вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, нормативно-правових актів щодо висвітлення проблем торгівлі людьми як в Україні, особливо в умовах воєнного стану, так і під час міграції. Крім того, окресленні напрями подальшого удосконалення міграційної політики України, що стосуються питання торгівлі людьми як в Україні, так і за кордоном, в тому числі шляхом вдосконалення чинного законодавства щодо протидії цьому небезпечному явищу. Для досягнення зазначеної мети застосовані порівняльний, системний, структурно-функціональний та інші загальнонаукові методи пізнання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблема торгівлі людьми залишається найсерйознішою проблемою і у мирний час, а наслідки збройного конфлікту створюють найбільш сприятливі умови для торгівлі людьми та їх експлуатації. Починаючи з 24 лютого 2022 року Україна живе в умовах воєнного стану. Збройна агресія підвищує ризики торгівлі людьми, тому на сьогодні ця тема є однією із актуальних. Під загрозою торгівлі залишаються як особи, які вимушені виїхати за кордон, так і ті які залишились на території України та на тимчасово окупованих територіях¹.

Понад десятки мільйонів українців вимушені були покинути свої домівки задля збереження свого життя. Часто люди покидають свої домівки перебуваючи в нестабільному психічному та фізичному стані, і як наслідок люди розгублені, виснажені та налякані, тому не можуть

¹ Державна служба з питань праці (2023). Торговля людьми в умовах війни: ризики та протидія. URL: <https://pd.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-v-umovakh-viiny-ryzyky-ta-protydiia/>

сприймати інформацію критично і стають легкою здобиччю для торгівців людьми.

Саме тому торговцям людьми вдається легко ввести в оману людину, представляючись волонтерами, які нібито намагаються допомогти та розселити біженців, чи посприяти в працевлаштуванні¹.

Результати національного дослідження, проведеного з метою з'ясування вразливості українців в умовах війни в Україні до ситуацій торгівлі людьми? доводять, що 29% українців готові прийняти ризиковану пропозицію роботи за кордоном або в іншому населеному пункті, при цьому 27% респондентів погодились би прийняти одну з ризикованих пропозицій щодо роботи за кордоном, зокрема: 17% готові працювати без офіційного оформлення трудових відносин; 13% за кордоном та 9% в Україні готові працювати без змоги вільно залишити робоче місце та у замкнених на час роботи приміщеннях; 2% за кордоном та 2% в Україні готові добровільно віддати роботодавцю мобільний телефон, інші особисті речі на період працевлаштування; 1% за кордоном та 3% в Україні віддали би роботодавцю свій паспорт на весь термін виконання робіт без офіційного оформлення трудових відносин².

Станом на 05 лютого 2024 р. Національною соціальною сервісною службою було встановлено 15 статусів для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Зазвичай потерпілі зволікають із зверненням по допомогу, адже зловмисники використовують маніпулятивні методи, тиск чи шантаж, а тому насправді таких осіб може бути значно більше.

Серед осіб, які отримали статус постраждалих від торгівлі людьми 13 осіб — чоловіки, 2 особи — жінки. При цьому були застосовані такі форми експлуатації: 7 осіб — змішана форма, використання у збройних конфліктах і трудовій експлуатації; 4 особи — використання у збройних конфліктах; 3 особи — трудова експлуатація; 1 особа — жебрацтво³.

¹ Державна служба України з питань праці (2024). Трудові мігранти — група ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/trudovi-migranty-hrupa-ryzyku-potrapliannia-v-sytuatsiiu-torhivli-liudmy-2/>

² Державна служба України з питань праці (2023). Інспекція праці інформує: Статистика щодо ризиків, пов'язаних з торгівлею людьми. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspekttsiia-pratsi-informuie-statystyka-shchodo-ryzykiv-pov-iazanykh-z-torhivleiu-liudmy/>

³ Державна служба України з питань праці (2024). Торгівля людьми: перші підсумки 2024 року. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-pershi-pidsumky-2024-roku/>

У зв'язку з цим, в контексті досліджуваного питання варті уваги вироки, що виносяться судами. Так, Яворівський районний суд Львівської області розглянув у відкритому судовому засіданні в залі суду м. Яворів кримінальне провадження, відомості щодо якого внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань № 12023141350000954 від 28 серпня 2023 р., за обвинуваченням громадянки України, яка розробила план, спрямований на вербування жінок для сексуальної експлуатації, з метою подальшого переміщення на територію Королівства Швеції. Для реалізації свого умислу ця громадянка України розпочала пошук дівчат молодого віку, які внаслідок перебування у скрутному матеріальному становищі через малозабезпеченість, безробіття, відсутність стійких соціальних зв'язків, погодилися надавати послуги сексуального характеру за грошову винагороду за межами території України. Своїми діями громадянка України вчинила вербування людини, вчиненому з метою експлуатації, з використанням уразливого стану, тобто кримінальне правопорушення, передбачене частиною першою статті 149 КК України¹.

Ще одним прикладом може бути вирок Печерського районного суду м. Києва щодо обвинуваченого громадянина Республіки Болгарія, який за попередньою змовою з іншою особою, з корисливих мотивів, вербував кількох осіб, які знаходиться у скрутному матеріальному становищі, для переміщення їх на територію Англії (м. Лондона), з метою сексуальної експлуатації. Печерський районний суд м. Києва визнав громадянина Республіки Болгарія винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 149 КК України, та призначив йому покарання у виді 5 років позбавлення волі, без конфіскації майна².

На жаль, такі випадки непоодинокі. Лише упродовж 5 місяців цього року Національна поліція виявила 67 фактів торгівлі людьми. З початку 2024 р. повідомлено про підозру 32 трафікерам. До суду надіслано обвинувальні акти відносно учасників 3 організованих груп торговців людьми. У ході розслідувань у січні — травні 2024 р.

¹ Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 08.12.2023 у справі № 944/7491/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115492118>

² Вирок Печерського районного суду м. Києва від 16.02.2024 у справі № 757/44451/23-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117052602>

ідентифіковано 68 потерпілих від торгівлі людьми, з яких по 29 чоловіків і жінок, а також 10 дітей¹.

Необхідно звернути увагу на те, що кількість зареєстрованих поліцією випадків не завжди відображає реальну картину щодо того чи іншого кримінального правопорушення. Оскільки маємо справу з латентною (прихованою) злочинністю — яку не виявили правоохоронні органи і яка не потрапила у статистику. Це величезний масив — більшість всіх кримінальних правопорушень у світі взагалі ніколи не стає відомою поліції.

Торгівля людьми з сексуальною метою перебуває серед світових «чемпіонів» щодо латентності. Це відбувається тому, що рівень звинувачення потерпілої в злочинах сексуального характеру залишається високим. Складними і травматичними, а часом і принизливими залишаються процедури, через які мають пройти потерпілі від таких кримінальних правопорушень. У той же час, трудова експлуатація має середню латентність, адже потерпілі говорять про роботу в поганих умовах та невиплачену зарплату набагато більш охоче².

За перший квартал 2024 р. Національна соціальна служба надала 43-м особам статус людей, постраждалих від торгівлі людьми. У 2023-му році такий статус отримало 118 осіб, у той час за весь 2022 р. встановлено лише 47 осіб, які отримали цей статус.

Заступниця Міністра соціальної політики Уляна Токарева зазначила, що якщо після 2014 р. був один виклик у питаннях протидії торгівлі людьми — велика кількість внутрішньо переміщених осіб, то зараз, після повномасштабного вторгнення нове завдання — убезпечити українців за кордоном³.

Торгівля людьми є глобальною проблемою, що впливає на майже всі країни світу. Майже кожна країна світу може бути одночасно країною

¹ Національна поліція України (2024). Торговля людьми — форма сучасного рабства. Для торгівлі людьми не існує державних кордонів чи вікових обмежень. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-forma-suchasnoho-rabstva-dlia-torhivli-liudmy-ne-isnuie-derzhavnykh-kordoniv-chy-vikovykh-obmezen>

² Семчук Н. (2023). Як ми помиляємося щодо кількості випадків торгівлі людьми і чому. URL: <https://safewomen.com.ua/ua/news/iak-mi-pomiliajemosia-shhodo-kilkosti-vipadkiv-torgivli-liudmi-i-comu>

³ Мінсоцполітики (2024). Українці стали частіше звертатися за допомогою у випадках, коли постраждали від торгівлі людьми. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23691.html?PrintVersion>

походження, транзиту та призначення для постраждалих від торгівлі людьми. Зокрема, за даними ООН, постраждали від торгівлі людьми особи з, принаймні, 127 країн експлуатувались у 137 державах світу.

У країнах Європи понад 140 тис. осіб потрапляють у ситуації, пов'язані з насильством та сексуальною експлуатацією, кожному сьому постраждалу від торгівлі людьми особу використовували для зайняття проституцією¹.

Високий ризик потрапляння до тенет торгівців людьми мають також: трудові мігранти (насамперед, з неврегульованим статусом); особи, які незаконно виїжджають за кордон чи перебувають там або незаконно в'їхали чи перебувають на території України; особи, які користуються послугами шлюбних агенцій, фірм з посередництва у працевлаштуванні, в тому числі й за кордоном; особи, які займаються модельною діяльністю; особи, які працюють у сфері розваг; особи, які займаються проституцією; особи, які раніше постраждали від торгівлі людьми; алко- та наркозалежні особи.

Проблема трудової міграції в Україні в умовах воєнного часу набула актуальності, оскільки політична та економічна нестабільність сприяє формуванню міграційних потоків².

Також небезпеку представляє і нерегулярна міграція, яка має вагоме значення у структурі міграційних потоків, оскільки, є соціально небезпечним, шкідливим, протизаконним явищем, яке реально загрожує економічним інтересам і громадській безпеці держави. Нерегулярна міграція є однією з причин зростання злочинності, поширення небезпечних захворювань, розвитку підпільного ринку праці, напруженості у відносинах між державами тощо. Тому потрібно проводити дослідження та розробляти стратегії для запобігання та боротьби з цими явищами з метою попередження правопорушень в майбутньому.

Нова для України група ризику — вимушені переселенці або внутрішньо переміщені особи із зони воєнного конфлікту. Брак знань щодо вимог міжнародного законодавства та внутрішнього законодавства

¹ Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-p#Text>

² Державна служба України з питань праці (2024). Трудові мігранти — група ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/trudovi-mihranty-hrupa-tyzyku-potrapliannia-v-sytuatsiiu-torhivli-liudmy-2/>

інших країн стосовно статусу біженця робить їх легкою здобиччю для торгівців людьми. Оскільки такі люди є особливо вразливими та схильними до прийняття сумнівних пропозицій вербувальників через невизначеність щодо перспектив подальшого влаштування, побутові складнощі та брак фінансових ресурсів.

В умовах модернізації системи виконавчої влади України, важливо враховувати позитивний зарубіжний досвід у протидії торгівлі людьми. У багатьох країнах світу використовуються різні форми та методи дослідження цієї проблеми. Найбільш розвиненими у цьому напрямку є наукові дослідження у країнах, що традиційно виступають за протидію торгівлі людьми.

Так, наприклад, досвід США у протидії торгівлі людьми та нерегулярній міграції є надзвичайно цінним. Від самого початку 80-х років міграційна реформа в США заклала правову основу для подальших досліджень та розвитку політики у цій сфері.

У 1995 р. у Бельгії було прийнято закон щодо заборони торгівлі людьми та дитячої порнографії. Відповідно до цього закону було внесено зміни до Кримінального кодексу Бельгії, а також до закону про іноземців 1980 р., що регулює питання в'їзду, перебування та постійного проживання у країні, а також процедуру видворення іноземних громадян з її території.

Правові норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, існують у законодавстві Чеської Республіки з 2002 р. У 2004 р. до КК України було введено статті, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми з метою примусової праці, а також інших видів експлуатації¹.

Особливий інтерес викликають особливості роботи органів внутрішніх справ у колишніх союзних республіках, які з проголошенням незалежності зазнали значних змін, в результаті чого вони наблизилися до європейських поліцейських систем. На сьогодні такі європейські країни, як Латвія, Литва та Естонія презентують найбільш оптимальні засоби та шляхи щодо протидії торгівлі людьми².

¹ Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми. URL: <https://goal-int.org/mizhnarodni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/>

² Чумак В. В. (2016). Зарубіжний досвід протидії торгівлі людьми (на прикладі країн Балтії). *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: Міжнар. наук.-практ. симпоз.*

Серйозна проблема, яка має численні негативні наслідки та викликає стурбованість, пов'язана із зростанням обсягів незаконного вивозу жінок і дітей з рідних країн за кордон для сексуальної експлуатації та примусової праці. Окрім цього, використання людей для нелегальної трансплантації органів також стало актуальною проблемою. Нестача донорського матеріалу та його висока вартість приваблюють кримінальні структури, що веде до викрадення людей з метою вилучення органів.

Оцінюючи зусилля України в боротьбі з торгівлею людьми, необхідно зазначити, що наша держава однією з перших у Європі ухвалила законодавство щодо відповідальності за здійснення зазначеного протиправного діяння. Так, ключовими актами у національному законодавстві, що діють у сфері протидії торгівлі людьми є Конституція України, КК України, закони України «Про протидію торгівлі людьми», «Про охорону дитинства», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» тощо¹.

Також, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р затверджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. Метою цієї Програми є удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги².

У національному законодавстві поняття торгівлі людьми визначається у Законі України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми». Згідно із статтею 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», торгівля людьми — це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства,

(Івано-Франківськ, 11–12 бер. 2016 р.). С. 151–153. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/5ec237fe-6f80-4111-bdda-72e18554d7f7>

¹ Pravokator (2023). Торгівля людьми в умовах війни: як не стати жертвою? URL: <https://pravokator.club/news/torgivlya-lyudmy-v-umovah-vijny-yak-ne-staty-zhertvoyu/>

² Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-p#Text>

шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до КК України визнаються злочином¹.

Відповідно до КК України (стаття 149) покарання за торгівлю людьми включає:

- позбавлення волі на строк від 3 до 8 років (ч. 1 ст. 149 КК України);
- позбавлення волі на строк від 5 до 12 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 2 ст. 149 КК України);
- позбавлення волі на строк від 8 до 15 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 3. ст. 149 КК України)².

У світі приблизно 180 країн мають законодавство, спрямоване на протидію торгівлі людьми. Порівняння законодавства України з іншими країнами дає змогу оцінити ефективність заходів боротьби з цим явищем та виявити можливі напрями для вдосконалення.

Разом з тим, санкції за торгівлю людьми у КК зарубіжних країн відображають різноманітність підходів законодавців до цього питання. Це свідчить про неоднозначний підхід до ступеня тяжкості цього злочину, що залежить від різних факторів, таких як історичні, культурні, соціальні та правові особливості кожної країни.

Складність та багатогранність цього явища обумовили різні підходи до криміналізації даного діяння. Кримінальні кодекси різних країн трактують цей злочин по-різному, в одних країнах торгівля людьми виділена в окремий склад злочину (Австрія, Вірменія, Грузія, Данія, Ізраїль, Казахстан, Киргизія, Литва, Молдова, Німеччина, Таджикистан, Узбекистан, Франція, Швейцарія, Японія та ін.)³.

Так, наприклад, КК Молдови, зокрема ст. 165 «Торгівля людьми», передбачає кримінальну відповідальність за дії, аналогічні передбаченим КК України, проте покарання є більш жорстким — позбавлення волі на строк від 7 до 15 років. Відмінними є деякі кваліфікуючі ознаки: щодо вагітної жінки; з особливою жорстокістю або

¹ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

² Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

³ Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми. URL: <https://goal-int.org/mizhnarodni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/>

зі зґвалтуванням, або з використанням зброї, які караються позбавленням волі на строк від 10 до 20 років. При вчиненні злочину за наявності особливо кваліфікуючих ознак, відповідальність за такі дії передбачена у виді позбавлення волі на строк від 10 до 20 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 3 до 5 років.

Аналогічною за змістом, як у вітчизняному кодексі, є ст. 144-1 «Торгівля людьми» КК Азербайджану. Покарання за такі дії передбачене більш суворе — у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. Аналізуючи кваліфікуючі ознаки ст. 144-1 КК Азербайджану, слід зауважити, що відмінними від ст. 149 КК України є такі: щодо жінки, котра завідомо для винного перебувала у стані вагітності, з переміщенням жертви торгівлі людьми через кордон Азербайджану. Покарання за такі дії — позбавлення волі від 8 до 12 років¹.

Окрім цього у частині третій статті 144-1 КК Азербайджану передбачена норма: діяння, передбачені статтями 144-1.1 и 144-1.2 цього Кодексу, що спричинили смерть потерпілого з необережності або інші тяжкі наслідки — караються позбавленням волі строком від 10 до 15 років².

У Кримінальному кодексі Грузії кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (ч. 1 ст. 143-1) карається позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права займати посади або займатися діяльністю на строк до трьох років. Дії, які вчиняються (ч. 2 ст. 143-1): (а) щодо жінки, свідомо для винного, яка перебуває у стані вагітності; (б) щодо особи, свідомо для винного, яка перебуває у безпорадному стані або матеріально чи іншим чином залежить від винного; (в) з використанням службового становища, — караються позбавленням волі терміном від 9 до 14 років із позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю терміном до 3 років.

Діяння, передбачені частиною третьою цієї статті, віднесені до особливо кваліфікуючих ознак злочину, за які встановлено більш суворе покарання — позбавлення волі на строк від 12 до 15 років

¹ Денисовський М. Д., Томчук І. О., Картавцев В. С. (2020). Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 3. С. 176–183.

² Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки: URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/33.pdf>

з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю на строк до 3 років. У той же час у разі, якщо дії, передбачені частинами 1, 2 або 3 статті 143-1 КК Грузії, (а) вчинені організованою групою або (б) спричинили смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки, караються вже позбавленням волі терміном від 15 до 20 років із позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю терміном до 3 років.

Окрім цього, торгівля неповнолітніми (трефікінг) передбачена в окремій ст. 143-2 КК Грузії та встановлює за такі дії більш суворе покарання¹.

Кримінальний кодекс Італії статтею 602 встановлює відповідальність за торгівлю людьми і передбачає доволі жорсткі санкції, а саме: покарання у виді позбавлення волі строком від 8 до 20 років. Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення таких дій щодо неповнолітньої особи з метою вилучення органів або з метою сексуальної експлуатації. Натомість, якщо йдеться про покарання за торгівлю людьми в Іспанії (ст. 177 bis), воно є менш суворим — позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. Кримінальний кодекс Австрії передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми у Розділі III «Злочини проти свободи» § 104-а «Торгівля людьми». Покарання за такі дії щодо повнолітньої особи передбачене у виді позбавлення волі від 6 місяців до 5 років (ч. 1 § 104-а), а за наявності кваліфікуючих ознак щодо неповнолітнього (ч. 5 § 104-а) й організованою групою (ч. 4 § 104-а) — позбавлення волі від 1 до 10 років. Кримінальний кодекс Австрії (§ 104) передбачає також окрему норму за вчинення рабства, в якій зазначено, що кожен, хто займається торгівлею рабами або іншим чином позбавляє іншу особу своєї особистої свободи у формі рабства або подібної до рабства ситуації, а також той, хто примушує іншого бути поневоленим чи підданим рабству, карається позбавленням волі на строк від 10 до 20 років (§ 232)².

На сьогоднішній день деякі країни мають законодавство, яким поняття «торгівля людьми» не передбачено (Болгарія, Латвія, Польща,

¹ Кримінальний кодекс Грузії. URL: https://web.archive.org/web/20160314081101/http://www.tcc.gov.ge/uploads/kanonebi/sisxlis_samartlis_kodeqsi.pdf

² Денисовський М. Д., Томчук І. О., Картавцев В. С. (2020). Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 3. С. 176–183.

Туркменістан, Швеція). Наприклад, торгівля жінками з метою примусу до заняття проституцією часто переслідується за статтями за контрабанду або за злочини, пов'язані з проституцією, як, наприклад, за сутенерство. Обмежена сфера застосування таких законів дає змогу особам, які займаються торгівлею людьми, отримувати порівняно м'яке покарання, незважаючи на серйозність і жорстокість такого злочину¹.

Станом на 02 липня 2024 р. у проєкті КК України у Розділі 4.4 «Кримінальні правопорушення проти особистої свободи та гідності людини» в ст. 4.4.6 «Торгівля людьми» зазначено:

Особа, яка: 1) завербувала, 2) утримувала чи переміщувала, 3) збула (передала), 4) приховала або 5) одержала людину, якщо це діяння було здійснене з метою експлуатації людини та одним із таких способів: примушування, захоплення, обман, використання довіри, зловживання владою чи службовими повноваженнями, використання стану людини, яка є особливо уразливою чи уразливою людиною (крім дитини), або підкуп третьої особи, яка контролює людину, а щодо дитини — незалежно від мети та способу вчинення діяння, — вчинила злочин 5 ступеня. Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 3.2.8 за злочин 5 ступеня строкове ув'язнення від 6 до 8 років².

Очевидність м'якого покарання за цей злочин у КК України спонукало законодавство дещо посилити заходи покарання. Проте аналіз проєкту КК України показує, що запропоновані міри покарання за цією статтею ще явно не відповідають тяжкості скоєного злочину. Отже вони й не мають жодної профілактики для цього виду протиправної діяльності. На нашу думку, покарання за вчинення цього кримінального правопорушення має бути від 15 до 20 років з конфіскацією майна.

IV. ВИСНОВКИ

Торгівля людьми є серйозною проблемою, яка потребує негайних заходів на різних рівнях. Для ефективної боротьби з цим явищем необхідна координація зусиль на національному і міжнародному рівнях шляхом посилення міжнародного співробітництва та впровадження

¹ Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми. URL: <https://goal-int.org/mizhnarodni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/>

² Контрольний текст проєкту КК України (станом на 02.07.2024). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/07/03/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-02-07-2024.pdf>

кращих практик. Аналіз санкцій за торгівлю людьми в різних країнах дійсно свідчить про неоднозначний підхід законодавців до визначення ступеня тяжкості цього кримінального правопорушення. Відмінності в санкціях можуть бути обумовлені різними правовими традиціями, соціально-економічними умовами та культурними особливостями. Неоднозначність підходів різних країн до санкцій за торгівлю людьми свідчить про різні пріоритети та акценти в законодавчій політиці. Деякі країни роблять акцент на жорстких каральних заходах, інші — на превентивних заходах та реабілітації жертв. Важливо зазначити, що для ефективної боротьби з торгівлею людьми необхідно використовувати комплексний підхід, який включає як суворі санкції для злочинців, так і заходи з підтримки та захисту жертв.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 16.02.2024 у справі № 757/44451/23-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117052602>
2. Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 08.12.2023 у справі № 944/7491/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115492118>
3. Гевко А. (2022). Вимушена міграція: до яких міст і країн довелося виїхати українцям через війну. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220331-vymushena-migraciya-do-yakuh-mist-i-krayin-dovelosya-vyyihaty-ukrayinczyam-cherez-vijnu/>
4. Денисовський М. Д., Томчук І. О., Картацев В. С. (2020). Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 3. С. 176–183.
5. Державна служба України з питань праці (2023). Торгівля людьми в умовах війни: ризики та протидія. URL: <https://pd.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-v-umovakh-viiny-ryzyky-ta-protydiia/>
6. Державна служба України з питань праці (2023). Інспекція праці інформує: Статистика щодо ризиків, пов'язаних з торгівлею людьми. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-statystyka-shchodo-ryzykiv-pov-iazanykh-z-torhivleiu-liudmy/>
7. Державна служба України з питань праці (2024). Трудові мігранти — група ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/trudovi-migranty-hrupa-ryzyku-potrapliannia-v-sytuatsiiu-torhivli-liudmy-2/>
8. Державна служба України з питань праці (2024). Торгівля людьми: перші підсумки 2024 року. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-pershi-pidsumky-2024-roku/>
9. Контрольний текст проекту КК України (станом на 02.07.2024). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/07/03/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-standom-na-02-07-2024.pdf>
10. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/33.pdf>
11. Кримінальний кодекс Грузії. URL: https://web.archive.org/web/20160314081101/http://www.tcc.gov.ge/uploads/kanonebi/sisxlis_samartlis_kodeqsi.pdf
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

13. Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми. URL: <https://goal-int.org/mizhnarodni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/>
14. Мінсоцполітики (2024). Українці стали частіше звертатися за допомогою у випадках, коли постраждали від торгівлі людьми. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23691.html?PrintVersion>
15. Національна поліція України (2024). Торгівля людьми — форма сучасного рабства. Для торгівлі людьми не існує державних кордонів чи вікових обмежень. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-forma-suchasnoho-rabstva-dlia-torhivli-liudmy-ne-isnuie-derzhavnykh-kordoniv-chy-vikovykh-obmezhen>
16. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-p#Text>
17. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
18. Семчук Н. (2023). Як ми помиляємося щодо кількості випадків торгівлі людьми і чому. URL: <https://safewomen.com.ua/ua/news/iak-mi-pomiliajemosia-shhodo-kilkosti-vipadkiv-torgivli-liudmi-i-comu>
19. Хмельницька ОВА (2023). 30 липня — Всесвітній день протидії торгівлі людьми. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=127971>
20. Чумак В. В. (2016). Зарубіжний досвід протидії торгівлі людьми (на прикладі країн Балтії). *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: Міжнар. наук.-практ. симпоз.* (м. Івано-Франківськ, 11–12 бер. 2016 р.). С. 151–153. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/5ec237fe-6f80-4111-bdda-72e18554d7f7>
21. ЮНІСЕФ (2022). Діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>
22. Pravokator (2023). Торгівля людьми в умовах війни: як не стати жертвою? URL: <https://pravokator.club/news/torgivlya-lyudmy-v-umovah-vijny-yak-ne-staty-zhertvoyu/>

REFERENCES

1. Chumak V. V. (2016). Zarubizhnyy dosvid protydyiy torhivli lyudmy (na prykladi krayin Baltiyi) [Foreign experience of combating human trafficking (on the example of the Baltic countries)]. *Protydiya nezakonnyy mihratsiyi ta torhivli lyudmy [Combating illegal migration and human trafficking]: International science and practice symposium* (Ivano-Frankivsk, March 11–12, 2016). pp. 151–153. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/5ec237fe-6f80-4111-bdda-72e18554d7f7> [in Ukrainian].
2. Control text of the draft Criminal Code of Ukraine (as of July 2, 2024). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/07/03/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-standom-na-02-07-2024.pdf> [in Ukrainian].
3. Criminal Code of Azerbaijan. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/33.pdf> [in Ukrainian].
4. Criminal Code of Georgia. URL: https://web.archive.org/web/20160314081101/http://www.tcc.gov.ge/uploads/kanonebi/sixslis_samartlis_kodeqsi.pdf [in Ukrainian].
5. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated May 04, 2001. No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
6. Denisovsky M. D., Tomchuk I. O., Kartavtsev V. S. (2020). Kryminalna vidpovidalnist za torhivlyu lyudmy: porivnyalnyy analiz zakonodavstva Ukrayiny ta zarubizhnykh krayin [Criminal liability for human trafficking: a comparative analysis of the legislation of Ukraine and foreign countries]. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. Vol. 3. pp. 176–183 [in Ukrainian].

7. Gevko A. (2022). Vymushena mihratsiya: do yakykh mist i krayin dovelosya vyyikhaty ukrayintsyam cherez vynu [Forced migration: to which cities and countries Ukrainians had to leave because of the war]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220331-vymushena-migracziya-do-yakyh-mist-i-krayin-dovelosya-vyyihaty-ukrayinczyam-cherez-vynu/> [in Ukrainian].
8. International standards for combating human trafficking. URL: <https://goal-int.org/mizhnarodni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/> [in Ukrainian].
9. Khmelnytska OVA (2023). 30 lypnya — Vsesvitniy den protydyi torhivli lyudmy [July 30 is World Day Against Human Trafficking]. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=127971> [in Ukrainian].
10. Ministry of Social Policy (2024). Ukayintsi staly chastishe zvertatysya za dopomohoyu u vypadkakh, koly postrazhdaly vid torhivli lyudmy [Ukrainians began to seek help more often in cases where they suffered from human trafficking]. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23691.html?PrintVersion> [in Ukrainian].
11. National Police of Ukraine (2024). Torhivlya lyudmy — forma suchasnoho rabstva. Dlya torhivli lyudmy ne isnuye derzhavnykh kordoniv chy vikovykh obmezhen [Human trafficking is a form of modern slavery. There are no national borders or age limits for human trafficking]. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-forma-suchasnoho-rabstva-dlia-torhivli-liudmy-ne-isnuie-derzhavnykh-kordoniv-chy-vikovykh-obmezhen> [in Ukrainian].
12. On the approval of the State targeted social program for combating human trafficking for the period until 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 2, 2023. No. 496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-p#Text> [in Ukrainian].
13. On combating human trafficking: Law of Ukraine dated September 20, 2011. No. 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> [in Ukrainian].
14. Pravokator (2023). Torhivlya lyudmy v umovakh viyny: yak ne staty zhertvoyu? [Human trafficking in wartime: how not to become a victim?]. URL: <https://pravokator.club/news/torgivlya-lyudmy-v-umovah-viyny-yak-ne-staty-zhertvoyu/> [in Ukrainian].
15. Semchuk N. (2023). Yak my pomylayemosya shchodo kilkosti vypadkiv torhivli lyudmy i chomu [How we are wrong about the number of human trafficking cases and why]. URL: <https://safewomen.com.ua/ua/news/iak-mi-pomilajemosia-shhodo-kilkosti-vipadkiv-torgivli-liudmi-i-comu> [in Ukrainian].
16. State Labor Service of Ukraine (2023). Inspektsiya pratsi informuye: Statystyka shchodo ryzykiv, pov'yazanykh z torhivleyu lyudmy [The Labor Inspectorate informs: Statistics on the risks associated with human trafficking]. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-statystyka-shchodo-ryzykiv-pov-iazanykh-z-torhivleiu-lyudmy/> [in Ukrainian].
17. State Labor Service of Ukraine (2024). Trudovi mihranty — hrupa ryzyku potraplyannya v sytuatsiyu torhivli lyudmy [Labor migrants are a group at risk of falling into a situation of human trafficking]. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/trudovi-mihranty-hrupa-ryzyku-potrapliannia-v-sytuatsiiu-torhivli-liudmy-2/> [in Ukrainian].
18. State Labor Service of Ukraine (2024). Torhivlya lyudmy: pershi pidsumky 2024 roku [Human trafficking: the first results of 2024]. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-pershi-pidsumky-2024-roku/> [in Ukrainian].
19. State Labor Service of Ukraine (2023). Torhivlya lyudmy v umovakh viyny: ryzyky ta protydiya [Human trafficking in wartime: risks and countermeasures]. URL: <https://pd.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-v-umovah-viyny-ryzyky-ta-protydiia/> [in Ukrainian].
20. UNICEF (2022). Dity, yaki tikayut vid viyny v Ukrayini, narazhayut'sya na pidvyshchennyi ryzyk torhivli lyudmy ta ekspluatatsiyi [Children fleeing the war in Ukraine are at increased risk of human trafficking and exploitation]. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation> [in Ukrainian].

21. Verdict of the Pechersk District Court of Kyiv dated February 16, 2024 in case No. 757/44451/23-k. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117052602> [in Ukrainian].
22. Verdict of the Yavoriv District Court of the Lviv Region dated 08.12.2023 in case No. 944/7491/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115492118> [in Ukrainian].